

UŞAK HALK HEKİMLİĞİNDE DELİKLİ TAŞLARIN SAĞALTMA İŞLEVİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Erhan SOLMAZ**

Öz

Literatürde geleneksel tıp ya da halk hekimliği olarak adlandırılan uygulamalar, doğayla iç içe yaşayan toplumların gözlem, deneyim ve inançlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Bu gözlemler neticesinde de insanlar çeşitli sağaltma pratiklerini yaratmışlardır. Bu pratiklerin en dikkat çekicilerinden biri ise “delikli taşlar”ın sağaltma aracı olarak kullanılmasıdır. Bu çalışmada Uşak Merkeze bağlı Bağbaşı, Halil Efendi Çiftliği ve Üç Kuyular köyleri ile Eşme ilçesine bağlı, Güllübağ ve Kayalı köylerindeki halk hekimliği uygulamalarında öne çıkan “delikli taşlar”ın Uşak halk hekimliğindeki işlevi, inanç boyutu ve kültürel süreklilik içindeki yeri ele alınmaktadır. Anadolu’nun farklı yörelerinde olduğu gibi Uşak’ta da “delikli taşlar”ın koruyucu, şifa verici ve kötülükleri uzaklaştırıcı niteliklere sahip olduğuna inanılmakta; söz konusu taşlar yalnızca fiziksel hastalıkların değil, aynı zamanda ruhsal sorunların çözümünde ve hatta hayvan hastalıklarının tedavisinde de kullanılmaktadır. Çocuk hastalıkları, nazar, kısırlığın giderilmesi, karın ağrısı ve hayvan sağlığıyla ilgili rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bu taşlar, kimi zaman delikli taştan geçirilen suyun içirilmesiyle, kimi zaman çocukların taştan geçirilmesiyle ya da taşın hayvanların boynuna asılmasıyla işlev kazanmıştır. Delikli taşların halk hekimliğinde üstlendiği rol, yalnızca pratik bir tedavi yöntemi olarak değil, aynı zamanda sembolik ve kültürel bir anlam taşımasıyla da önem kazanmaktadır. Taşların kullanımına dair inanışların kökeni eski Türk inanç sistemleri ve şamanistik pratiklere dayandırılabilir. Özellikle “geçiş” ve “arınma” sembolizmiyle ilişkilendirilen bu taşların, bireyleri görünmeyen tehlikelerden koruyan, toplumsal bellekte kalıcılığını sürdüren kültürel unsurlar hâline geldiği anlaşılmaktadır. Araştırmanın amacı, özellikle delikli taşların tedavi, korunma ve arınma bağlamındaki kullanım biçimlerini ele alarak, bu inanışların hem tarihsel kökenlerini hem de günümüzdeki yansımalarını incelemektir. Bu çalışma, mülakat, gözlemler ve konu ile ilgili yapılan çalışmaların taramasıyla elde edilen veriler ışığında yürütülmüş olup çalışmanın kapsamını Uşak Merkeze bağlı Bağbaşı, Halil Efendi Çiftliği ve Üç Kuyular köyleri ile Eşme ilçesine bağlı, Güllübağ ve Kayalı köyleri oluşturmaktadır. Araştırma bulguları, modern tıp imkânlarının yaygınlaşmasına rağmen “delikli taşlar”ı daire inanışların günümüzde de belirli ölçüde devam ettiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak delikli taşların, halk hekimliği pratiklerinde yalnızca bir sağaltma aracı değil, aynı zamanda kültürel kimliğin korunması, toplumsal dayanışmanın güçlenmesi ve inanç sistemlerinin sürekliliğinin sağlanmasında da işlevsel bir unsur olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uşak, halk hekimliği, delikli taş, sağaltma, nazar, şifa

* Bu çalışma, Uşak Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 05.06.2024 tarihli ve 2024/129 sayılı kararına göre etik kurul iznine sahiptir.

** Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, erhan.solmaz@usak.edu.tr., ORCID: 0000-0003-4842-4614.

AN INVESTIGATION INTO THE THERAPEUTIC FUNCTION OF PERFORATED STONES IN UŞAK FOLK MEDICINE

Abstract

Practices referred to in the literature as traditional medicine or folk medicine have been shaped by the observations, experiences and beliefs of communities living in harmony with nature. As a result of these observations, people have developed various healing practices. One of the most noteworthy of these practices is the use of ‘perforated stones’ as a healing tool. This study examines the function of ‘perforated stones’ in folk medicine in Uşak, their belief dimension, and their place in cultural continuity, focusing on the folk medicine practices in the villages of Bağbaşı, Halil Efendi Çiftliği, and Üç Kuyular in the Uşak Centre district, and the villages of Güllübağ and Kayalı in the Eşme district. As in different regions of Anatolia, in Uşak too, ‘perforated stones’ are believed to have protective, healing and evil-repelling qualities; these stones are used not only for physical illnesses but also for solving mental problems and even treating animal diseases. These stones, used in the treatment of childhood illnesses, the evil eye, infertility, stomach ache and animal health problems, have been used either by giving water passed through the perforated stone to drink, by passing children through the stone, or by hanging the stone around the neck of animals. The role of perforated stones in folk medicine is significant not only as a practical treatment method but also because of its symbolic and cultural meaning. The origins of beliefs regarding the use of stones can be traced back to ancient Turkish belief systems and shamanistic practices. It is understood that these stones, particularly associated with the symbolism of ‘transition’ and ‘purification,’ have become cultural elements that protect individuals from unseen dangers and maintain their permanence in the social memory. The aim of the research is to examine the historical origins and contemporary reflections of these beliefs, particularly by addressing the forms of use of perforated stones in the context of treatment, protection, and purification. This study was conducted based on data obtained through interviews, observations, and a review of studies related to the subject. The scope of the study covers the villages of Bağbaşı, Halil Efendi Çiftliği, and Üç Kuyular in the Uşak Centre, and the villages of Güllübağ and Kayalı in the Eşme district. The research findings reveal that, despite the spread of modern medical facilities, beliefs about ‘perforated stones’ continue to a certain extent today. Consequently, it is seen that perforated stones are not only a means of healing in folk medicine practices but also a functional element in preserving cultural identity, strengthening social solidarity, and ensuring the continuity of belief systems.

Keywords: Uşak, folk medicine, perforated stone, treatment, evil eye, healing.

Giriş

Halk hekimliği, tarih boyunca toplumların doğayla kurduğu ilişki, gözlem ve deneyimler ile şekillenmiş; inanç temelli pratiklerle hastalıkların tedavi edilmesini amaçlayan bir gelenek olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu'nun farklı yörelerinde gözlemlenen bu uygulamalar, sadece fiziksel sağlık sorunlarının çözümüne hizmet etmekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal dayanışma, kültürel kimlik ve manevi inanç sistemlerinin sürekliliğini de sağlamıştır. Bu bağlamda halk hekimliği üzerine yapılan çalışmalar; kültürel antropoloji, folklor ve tıp tarihi açısından da önemli bir araştırma alanı olarak değerlendirilmektedir. Hastalıkların türlerine göre çeşitli pratiklerin geliştirildiği halk hekimliğinde “delikli taşlar”, bu uygulamalarda öne çıkan ve özellikle koruyucu, şifa verici ve kötülükleri uzaklaştırıcı işlevleriyle dikkat çeken bir araçtır. Anadolu'nun farklı bölgelerinde olduğu gibi Uşak ve çevresinde de bu taşlara ilişkin inanışlar halen varlığını sürdürmektedir. Delikli taşların kullanım biçimleri, çocuk hastalıklarından nazara, uykusuzluktan karın ağrılarına kadar çeşitli sağlık sorunlarını kapsamakta; aynı zamanda hayvan sağlığı ve verimlilik gibi toplumsal pratiklerle de ilişkilendirilmektedir (Yalçın ve Bekki, 2025: 451-453). Bu çalışma, Uşak Merkeze bağlı Bağbaşı, Halil Efendi Çiftliği ve Üç Kuyular köyleri ile Eşme ilçesine bağlı, Güllübağ ve Kayalı köyleri'ndeki halk hekimliği uygulamalarında delikli taşların işlevini, inanç boyutunu ve kültürel süreklilik içindeki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın kapsamı, saha çalışmaları ve literatür taraması ile sınırlı olup, Anadolu'nun diğer bölgelerine dair bulgular yalnızca karşılaştırmalı göndermelerle aktarılmıştır. Çalışmada nitel yöntem benimsenmiş; mülakat, yerel anlatılar ve gözlemler aracılığıyla veri toplanmıştır. Bu bağlamda çalışma, hem halk hekimliği pratiğini belgelemeyi hem de delikli taşların kültürel, sembolik ve toplumsal işlevlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca modern tıp uygulamalarının yaygınlaşmasına rağmen, bu geleneksel inanışların günümüzde de belirli ölçüde devam ettiğini göstermesi bakımından özgün bir katkı sağlamaktadır. Konuyla ilgili halk bilimi literatürünün genişlemesi tıp tarihinin dışında kültürel okumalara olanak vermektedir. Nitekim modern tıp anlayışları içerisinde de halk hekimliği uygulamalarına bakışın 21. Yüzyılda değişmesi geleneksel bilginin halk tıbbı yönünü öne çıkarmakta ve değerini yeniden konumlamaktadır. Tuba Saltık Özkan'ın şu tespitleri halk hekimliği çalışmalarının mahiyetini ortaya koyması bakımından konuyu anlaşılır kılacaktır:

Bugün geline nokta da sağlık politikalarının üretilmesi sağlık sorunlarının çözülmesi ve sağlık sisteminin toplumsal yapı ile uyumlu olması vb. çalışmalarda halk hekimliği fayda sağlayıcı bir pozisyonundadır. Günümüzde halkbilimi disiplini içinde yapılan halk hekimliği çalışmaları bu misyonun dışında kalmıştır. Bu alanın bilgisinden doğru şekilde yararlanabilmek için uygulamaların ve uygulamaların bağlı olduğu geleneksel yapının doğru tahlil edilmesi gerekmektedir. Bir sağaltım süreci görüldüğünden çok daha fazlasını içeriyor olabilir (2013: 143-144).

Bu bakış açısıyla çalışmada temel kavramlar hakkında bilgi verilerek Uşak'taki delikli taş temalı halk inanışları incelenerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Halk Hekimliği ve Geleneksel Tıp Üzerine

İnsanın doğa ve kendisi ile kurduğu etkileşimin neticesi olarak pek çok maddi ve manevi unsur meydana getirmiştir. Bu unsurlardan birisi de halk hekimliğidir. Bu bağlamda halk hekimliği, toplumların kültürel miraslarından, deneyimlerinden ve gözlemlerinden beslenen sağlık uygulamaları ve bilgisi sistemi olarak tarif edilebilir. Bir başka ifadeyle, halk tıbbı, aynı zamanda “yerel tıp” (ethnomedicine) veya “halk tababeti/ sağaltımcılığı” (folk medicine) olarak da adlandırılmakta; sağlık ve hastalığa ilişkin bilgi ve uygulamaların kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla oluşan, her aktarımıyla birlikte “yeniden üretilen” sözlü sağlık bilgisini nitelemektedir (Kaplan, 2011: 151). Geleneksel tıbbın bir parçası olarak, halk hekimliği, özellikle yerel topluluklar arasında nesilden nesile aktarılan doğal iyileştirme yöntemlerini içerir. Nitekim Avcı'ya göre “insanın hayatta kalma mücadelesi ve daha uzun yaşama merakının” (2018: 170) bir tezahürü olarak arayışları ve kültürel birikimleridir. Öte yandan modern tıbbın yanı sıra, geleneksel uygulamaların topluluklar üzerindeki etkisi de inkar edilemez; zira halk hekimliği, insanların hastalıklarla başa çıkma yöntemlerini, sağlıklarını koruma pratiklerini ve beslenme alışkanlıklarını şekillendirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Bu sistem genellikle bitkisel tedavi yöntemleri, fiziksel terapiler, ritüel ve manevi uygulamalar gibi çeşitli unsurları bir araya getirir. Ayrıca halk hekimliğinin tarihsel

kökenleriyle birlikte insanın çeşitli ihtiyaçları ve beklentileri bağlamında bugün de geçerliliğini büyük ölçüde koruduğunu belirtmek gerekir. Pertev Naili Boratav'ın (1994: 122) da ifadesiyle halk hekimliği uygulamaları yalnızca tarihsel süreçte olanaksızlıklardan kaynaklı değil doktora gitmek istemediği çeşitli durumlarda, dinsel büyüsel işlemleri de kapsayan işlemlerin tümünü içerir.

Geleneksel tıpta doğa unsurlarının kullanımı, yalnızca fiziksel hastalıkların tedavisiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda manevi ve metafiziksel boyutlara da yönelir. Bu bağlamda taş, su, bitki ve hayvan gibi unsurlar, hem somut hem de sembolik işlevler taşır. Taş kültü, özellikle şifa verici ve koruyucu özellikleri nedeniyle halk hekimliğinde önemli bir yer tutar. Taşlar, doğa ile insan arasındaki bağlantıyı simgeler ve birçok kültürde hem fiziksel hem de ruhsal arınma süreçlerinde kullanılmıştır. Bu durum aynı zamanda modern tıbbın keskin sınırlarının dışında insanın doğadan ve manevi unsurlardan daha geniş beklenti içerisinde olmasıyla ilgilidir. Orhan Acıpayamlı (1978: 11-16) modern tıbbın bu sınırlarının insanın şifa bulma sürecinde onu umutsuz bırakabileceğini; ancak ruhsal telkinlere açık bir alan olarak geleneksel tıp içerisindeki özellikle dinsel-büyüsel mahiyetteki uygulamaların ruhsal sağaltım anlamında daha geniş bir alan oluşturduğunu aktarır. Nitekim bu nedenlere bağlı olarak halk hekimliği uygulamalarının yeni akımlarla birleşerek varlığını artırarak sürdürdüğü ve akademik camiada da bu konunun sürekli olarak gündemde olduğu görülmektedir (Duman ve Karabulut, 2025: 71-90, Aksoy ve Yeşilbağ, 2022: 238).

Bu anlamda halk hekimliği uygulamaları ile ilgili olarak yapılan akademik çalışmalarda dikkat çeken uygulamalardan biri de “delikli taşlar” dır. Delikli taş, ortasında delik bulunan bir kayadan geçerek tedavi olma düşüncesine dayanır. Ateşli hastalar, kısır kadınlar, konuşamayan çocuklar, öksürükten muzdarip kişiler vb. kayalardaki delikten geçerek iyileşmeye çalışırlar (Koç, 2022: 93). Delikli taşlar özelinde ele alındığında, bu taşların halk hekimliği pratiklerindeki işlevi sadece fiziksel hastalıkların tedavisiyle sınırlı değildir. Taşlar, toplumsal bellekte yer eden inançlar aracılığıyla bireyleri kötülüklerden, nazardan ve görünmeyen tehlikelerden koruyan kültürel semboller olarak da işlev görür.

“Delikli Taşlar”ın Tarihsel ve Kültürel Arka Planı

Delikli taşların halk hekimliğinde kullanımı, yalnızca fizyolojik bir tedavi aracı olmanın ötesinde, derin bir kültürel ve tarihsel bağlama dayanmaktadır. Bu bağlam, özellikle eski Türk inanç sistemleri ve şamanistik pratiklerle ilişkilendirilmektedir. Şamanistik dünyada taş, hem korunma hem de iyileştirme amacıyla kullanılan önemli bir simgedir. Delikli taşlar ise “geçiş” ve “arınma” ritüellerinde merkezi bir role sahiptir; taşın deliğinden geçme veya taştan geçirilen nesneler, bireyleri görünmeyen tehlikelerden koruma ve manevi arınma işlevi görür (Koç, 2022: 108; Yalçın ve Bekki, 2025:456).

Taş kültü, tüm din, mitoloji ve kültürlerin önemli konularından birisini teşkil etmektedir. En eski kültürlerde taşın, sınırların belirlenmesinde ve anıt taşlarda kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında menhirler (uzun ve dik anıtsal taşlar); dolmenler (masa taşları veya dik olanlar üzerinde yatay olarak duran büyük düz taşlar) ve taş yığınları en çok bilinenleridir (Örnek, 1971: 19) Bunların yanında şekliyle, görüntüsüyle, tuhaflığıyla ya da etrafındaki manzara ile zıtlık oluşturan doğal taş ve kayalar da insanlar tarafından ilgi görmüş ve kutsallaştırılmışlardır (Karaoğlu, 2022: 1853).

Delikli taşların tarihsel arka planı, aynı zamanda Anadolu'nun farklı bölgelerindeki taş kültürleri ve benzer halk inanışları ile karşılaştırıldığında, bu pratiklerin yalnızca yerel bir fenomen olmadığını, daha geniş bir kültürel ve tarihsel ağın parçası olduğunu göstermektedir. Taşın sağaltıcı ve koruyucu işlevi, eski inanışlardan modern halk hekimliği uygulamalarına kadar bir süreklilik arz eder; bu da delikli taşların hem kültürel hem de sembolik önemini güçlendirmektedir.

Uşak Halk Hekimliğinde Delikli Taşların Kullanım Alanları

Çalışma sahamız olarak belirlediğimiz Uşak/ Merkez ve ilçelerinde geleneksel halk hekimliği uygulamaları özellikle şehir merkezine görece uzak olan yerlerde daha yoğun olarak varlığını sürdürmektedir. Bölgede halk hekimliği, doğayla iç içe yaşayan toplumların gözlem, deneyim ve inançlarına dayanarak gelişmiş; fiziksel ve ruhsal sorunların çözümünde bir dizi pratik ortaya koymuştur. Bu pratikler, yalnızca hastalıkların tedavisini amaçlamakla kalmayıp, toplumsal dayanışma ve kültürel kimliğin sürdürülmesine de hizmet etmektedir. Bu bağlamda Uşak'taki halk

hekimliği uygulamalarında doğa unsurlarının önemli bir yer tuttuğu yine araştırmamızda gözlemlediğimiz bulgulardandır. Bitkiler, su kaynakları ve taşlar, şifa ve koruma amaçlı olarak çeşitli yöntemlerle kullanılmaktadır. Bu bağlamda, delikli taşlar, halk hekimliğinin en dikkat çekici ve özgün unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Söz konusu “delikli taşların” kullanımı, çocuk hastalıkları, nazar, kısırlığın giderilmesi, psikolojik rahatsızlıklar ve hayvan sağlığı gibi çeşitli alanlarda gerçekleşmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde “delikli taşların” kullanıldığı yerler üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır. Tespitlerimize göre delikli taşlar insanların ve hayvanların hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Bu hastalıklar insanlar için hem fizyolojik hem psikolojik iken hayvanlarda ise sadece fizyolojiktir.

İnsanların Sağaltılmasında Delikli Taşların Kullanımı

Nazardan Korunma

Anadolu halk hekimliği pratikleri arasında nazardan korunmaya yönelik uygulamalar oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda “delikli taşların” kullanımı da dikkat çekici bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Derleme sahamız olan Uşak’ın Bağbaşı, Üç Kuyular ve Halil Efendi Çiftliği köylerinde, nazarın etkisini bertaraf etmeye yönelik olarak delikli taşlardan yararlanıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu uygulamada, nazar değdiğine inanılan çocuk veya yetişkin, delikli taşın ortasında yer alan doğal boşluktan “yedi kez geçirilmekte” ve bu ritüelin ardından kişinin üzerindeki olumsuz etkinin ortadan kalkacağına inanılmaktadır. “Yedi” sayısının Türk halk kültüründe uğurlu ve kutsal bir sayı olarak kabul edilmesi, bu tedavi yönteminin ritüel boyutunu da pekiştirmektedir. Böylelikle hem taşın doğaüstü özellikler taşıdığına hem de belirli tekrarlarla yapılan geçişin koruyucu bir işlev üstlendiğine inanılmaktadır (K.K.1, K.K.5).

Kısırlığın Tedavisindeki İşlevi

Türk kültürünün asli kurumlarından biri olan aile, kültürün kutsallık sınırı içine dahil edilmiş en küçük toplumsal yapıdır. Bu yapının ortaya çıkabilmesi için de çocuk sahibi olmak temel şarttır. Bu bağlamda çocuk, aile için sürekliliğin devamı, kültür için de aktarımın olmazsa olmazıdır. Tam tersi bir durum, toplumun kendi doğal yapısı içerisinde bir çeşit uyumsuzluğa sebebiyet verir. Bu noktada Anadolu’da çocuğu olmayan kadın ve erkekler “kısır” denilmektedir (Yeşil, 2014: 68). Bu tabir haliyle insanlarda bir travma yaratır ve bu travmanın ortadan kaldırılması için de deyim yerindeyse el birliğiyle çalışılır (Solmaz, 2018: 131). Buradan hareketle Uşak ilinde var olan “delikli taşlar”ın da kısırlığın tedavisinde kullanıldığını görmekteyiz. Uşak/ Eşme/Kayalı köyünde yapmış olduğumuz derlemede, çocuğu olmayan anne adayının delikli taşın üç kez geçirildiği ve her bir geçiş sonrasında kadının geçtiği kayanın üzerine bir adet taş fırlattığı üçüncü ve son geçişinin ardından da delikli taşın hemen yanındaki çalıya “çaput bağladığı aktarılmıştır (K.K.11).

Mor Boğan/Astım Tedavisindeki İşlevi

Saha çalışmamızda delikli taşların yalnızca nazara karşı değil, aynı zamanda somut hastalıkların tedavisinde de kullanıldığı gözlemlenmiştir. Özellikle yöre halkı tarafından “mor boğan” olarak adlandırılan ve modern tıpta “astım” olarak bilinen solunum rahatsızlığının tedavisinde bu taşlara başvurulduğu kaydedilmiştir. Öksürük krizleri yaşayan bebekler, delikli taşın ortasındaki boşluktan “üç defa geçirilmekte”; her geçiş sırasında ise “İhlâs” ve “Fâtiha” sureleri okunmaktadır. Halk inanışına göre bu işlem, hem manevi koruyuculuk sağlamakta hem de çocuğun solunum yollarındaki sıkıntının hafiflemesine vesile olmaktadır. Böylelikle tedavi, yalnızca fiziksel bir uygulama değil, aynı zamanda dini ritüellerle bütünleşmiş bir halk sağaltma pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır (K.K.1, K.K.2, K.K.3).

Psikolojik Rahatsızlıkların Tedavisindeki İşlevi

Delikli taşların işlevleri arasında bir diğer dikkat çekici alan ise “psikolojik rahatsızlıkların tedavisidir”. Özellikle “Eşme ilçesine bağlı Güllübağ köyünde” yapılan derlemelerde, bu yöntemle psikolojik sıkıntıları olan bireylerin tedavi edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Uygulama sırasında hasta, delikli taşın içinden “üç kez geçirilmekte”, her geçişte “Ayet’el Kürsî, Nâs ve Felak” sureleri okunmaktadır. Bu işlemin ardından hasta, delikli taşın yanına yatırılmakta ve yaklaşık “yarım saat

boyunca” bu surelerin okunmasına devam edilmektedir. Halk inanışına göre, bu ritüel kişinin ruhsal huzur bulmasına, zihinsel rahatlamasına ve rahatsızlığından kurtulmasına aracılık etmektedir. Saha verilerimizde, bu yöntemi deneyimlediğini ve sağlık sorunlarının hafiflediğini ifade eden kişilere de rastlanmıştır. Bu durum, delikli taşların yalnızca fizyolojik değil, aynı zamanda psikolojik ve manevi sağlık açısından da önemli bir işlev üstlendiğini göstermektedir (K.K.8, K.K.10).

Uşak ve çevresinde derlenen örnekler, delikli taşların Anadolu halk hekimliği içerisinde “çok yönlü bir tedavi ve korunma aracı” olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu taşların kullanımında dikkati çeken en önemli husus, uygulamaların yalnızca doğal nesnenin fiziksel varlığıyla sınırlı kalmaması; aynı zamanda “dinî unsurlar” (dua ve sureler), “ritüel tekrarlar” (üç ya da yedi kez geçirme) ve “sembolik sayılar” gibi kültürel kodlarla bütünleşmesidir. Dolayısıyla delikli taşlar, halk arasında hem “koruyucu tılsım” hem de “şifa kaynağı” olarak görülmekte; nazar, astım ve psikolojik rahatsızlıklar gibi farklı alanlarda uygulanarak toplumun inanç temelli sağlık anlayışının bir parçası haline gelmektedir. Bu durum, halk hekimliğinin doğa, inanç ve ritüelin birleşiminden oluşan karmaşık yapısını gözler önüne sermekte; aynı zamanda modern tıbbın dışında şekillenen kültürel tedavi yöntemlerine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Hayvanların Sağaltılmasında Delikli Taşların Kullanımı

Uşak’taki halk hekimliği uygulamalarında delikli taşların yalnızca insanlar üzerinde değil, hayvanlar üzerinde de tedavi edici bir işlev üstlendiği yaptığımız alan çalışmasında gözlemlenmiştir. Bilhassa tarım ve hayvancılığın yoğun olduğu bu yörede hayvanların sağlığı ekonomik ve toplumsal yaşam açısından kritik bir öneme sahip olduğu için bu tür uygulamalar geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Saha araştırmalarında tespit edilen örnekler göre, özellikle, koyun ve keçilerde görülen hastalıkların tedavisinde delikli taşlardan yararlanılmaktadır. Hayvanın nazara geldiğine, kötü ruhların etkisine maruz kaldığına veya “çarptığına” inanılan durumlarda, hayvan delikli taşın doğal boşluğundan geçirilmekte ya da taşın içinden geçirilen su hayvana içirilmektedir (K.K.3, K.K.6, K.K.7, K.K.9). Bu ritüelin, hayvanın üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldıracağı ve iyileşme sürecine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bunun yanında halk veterinerliği ile ilgili kaynaklarında farklı sınıflandırmalar bulunsa da bu tasnifler temelde inanç temelli (büyüsel) ve bilim temelli işlemler olarak iki grupta birleşmektedir (Aksoy, 2017: 280). Bu bağlamda üzerinde çalıştığımız delikli taşlar inanç temelli uygulamalara girmektedir. Bu uygulamalar, delikli taşların halk inançlarında yalnızca insan sağlığını değil, aynı zamanda hayvan sağlığını da güvence altına alan bütüncül bir sağaltma anlayışının parçası olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla delikli taş, halk hekimliğinde insan-doğa-hayvan üçgeninde işlevsellik kazanan çok yönlü bir tedavi unsuru olarak değerlendirmekteyiz. Yapmış olduğumuz saha çalışmasından elde ettiğimiz veriler ışığında “delikli taşlar”ın kullanım alanlarını, tedavi uygulana ritüelleri ve tedavinin amacını tablo olarak aşağıda vermek istiyoruz:

Kullanım Alanı	Ritüel	Amaç
Çocuk Hastalıkları	Çocuğun taş deliklerinden geçirilmesi	Nazar, korkudan arınma
Kısırlığın giderilmesi	Kadının delikli taştan geçirilmesi ve kayanın üzerine taş atması	Kadının hamile kalması
Astım/Bronşit	Kişinin delikli taştan geçirilmesi	Öksürüğün kaybolması
Psikolojik rahatsızlıklar	Kişinin delikli taştan geçirilmesi/ Taşın yanına yatırılması	Psikolojik buhranın geçmesi
Hayvan Sağlığı	Koyunların delikten geçirilmesi	Süt veriminin artması

Yukarıdaki tablo, delikli taşların Anadolu halk hekimliği gelenğinde çok yönlü bir sağaltma aracı olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Çocuk hastalıklarından solunum rahatsızlıklarına, psikolojik sorunlardan hayvan sağlığına kadar geniş bir yelpazede kullanılan bu taşlar, yalnızca fizyolojik değil, aynı zamanda manevi ve ekonomik ihtiyaçlara da cevap vermektedir. Ortak ritüel olan “delikten geçirme”, taşın doğal yapısına atfedilen sembolik anlamla birleşerek halk inançları çerçevesinde şifa ve koruma işlevi üstlenmektedir. Modern tıp açısından bakıldığında bu

uygulamaların bilimsel bir tedavi karşılığı bulunmamaktadır; ancak bu tür pratikler, birey ve toplum için psikososyal bir işlev yerine getirmektedir. Delikli taşın kullanımı, hastaya ve yakınlarına güven duygusu aşılamakta, tedavi sürecinde moral desteği sağlamaktadır. Ayrıca hayvan sağlığında uygulanışı, üretim ve verimlilikle doğrudan ilişkilendirildiğinden ekonomik yaşamı da güvence altına alıcı bir boyut taşımaktadır. Dolayısıyla delikli taşlar, modern tıp ölçütleriyle açıklanamasa da, halk arasında hem inanç temelli şifa hem de toplumsal dayanışma aracı olarak varlığını sürdürmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Uşak Merkeze bağlı Bağbaşı, Halil Efendi Çiftliği ve Üç Kuyular köyleri ile Eşme ilçesine bağlı, Güllübağ ve Kayalı köyleri'ndeki halk hekimliği uygulamalarında “delikli taşların kullanım biçimlerini, işlevsel yönlerini ve kültürel anlamlarını” ortaya koymayı amaçlamaktadır. Saha araştırmaları, mülakat ve yerel anlatılar ışığında elde edilen bulgular, delikli taşların yalnızca fiziksel rahatsızlıkların tedavisinde değil, aynı zamanda ruhsal sorunların çözümünde de etkin bir rol üstlendiğini göstermektedir. Elde edilen veriler, delikli taşların özellikle “çocuk sağlığı, nazar, kısırlığın giderilmesi ve hayvan sağlığı” ile ilgili uygulamalarda yaygın olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, delikli taşların halk inanç sisteminde “çok boyutlu bir sağaltma aracı” olarak konumlandığını göstermektedir. Burada dikkat çeken husus, taşın işlevselliğinin yalnızca biyolojik rahatsızlıkların giderilmesi ile sınırlı kalmaması; aynı zamanda bireyin manevi ihtiyaçlarını karşılamaya, toplumun güven duygusunu pekiştirmeye ve toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlamaya yönelik geniş bir anlam dünyasına sahip olmasıdır. Delikli taşların tarihsel kökeni, eski Türk inanç sistemleri ve özellikle “şamanistik pratiklerle” ilişkilendirilebilir. “geçiş” ve “arınma” sembolizmi ile yakından bağlantılı olan bu taşlar, bireyleri görünmeyen tehlikelerden ve kötü etkilerden koruyan bir işlev üstlenmektedir. Doğal yapısı itibarıyla olağanüstü kabul edilen delikli taş, bu bağlamda yalnızca bireysel sağaltma pratiklerinde değil, aynı zamanda kolektif kültürel hafızada da “koruyucu ve şifa verici bir sembol” olarak yer almaktadır. Delikli taşların günümüzde de belirli ölçüde kullanımda olduğunu, modern tıp olanaklarının yaygınlaşmasına rağmen bu inanç ve pratiklerin tamamen ortadan kalkmadığını göstermektedir. Bu durum, halk hekimliği pratiklerinin yalnızca alternatif tedavi yöntemleri olarak değil, aynı zamanda “kültürel kimliğin aktarımı, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve kültürel sürekliliğin sağlanması” bakımından da önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, delikli taşların işlevi, “hastalıkları iyileştiren bir araç” olmanın ötesine geçmekte; “toplumsal, kültürel ve sembolik bir değer” olarak halk inançları içerisinde varlığını sürdürmektedir. Bu çok katmanlı işlevsellik, halk hekimliği uygulamalarının yalnızca biyolojik sağlıkla sınırlı kalmadığını; aynı zamanda kültürel kimliğin korunması, manevi ihtiyaçların karşılanması ve toplumsal hafızanın canlı tutulmasında da etkin bir unsur olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar

- ACIPAYAMLI, O. (1978). Acıpayamda Halk Hekimliği. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, S. 11, 11-16.
- AKSOY, H. (2017). Sarıkeçili Yörüklerinde Hayvancılıkla İlgili Geleneksel İnanç Ve Uygulamalar. *8. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiri Kitabı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 269-280.
- AKSOY, H. ve YEŞİLBAĞ, M (2022). *Karaman Yılcık Ocakları: İcracı (Ocak), İcra (Sağaltım) ve Yapı*, Prof. Dr. Metin Ekici Armağanı, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- AVCI, C. (2018). Gaziantep Barak Türkmenleri Halk Hekimliği Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. *Asia Minor Studies*. C. 6, S. 11, 169-182.
- BORATAV, P. N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- DUMAN, M. ve KARABULUT, E. (2025). “Kadim Sağaltım Bilgisi ve Akademik Görünürlük: Halk Hekimliği Çalışmaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, (Ed. Nagihan Baysal Yurdakul), *Şamanın Nefesi Umay'ın Eli Türk Halk Hekimliği Kitabı II*, Çanakkale: Paradigma Yayınları, 71-90.
- KAPLAN, M. (2011). Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi. *Millî Folklor Dergisi*, C. 23, S. 91, 150-156.

- KARAOĞLAN, H. (2022). Anadolu'da Delikli Taş Kültü ve Etrafında Oluşan İnanışlar. *International Academic Social Resources Journal*, C. 7, S. 44, 1853-1862.
- KOÇ, A. (2022). Kutsal Mekânlarda Delikli Taştan Geçme Ritüeline Arketipsel Bir Yaklaşım. *Bitig Journal of Turkology Research*, C.1, 87-110.
- ÖRNEK, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara: DTCF Yayınları.
- ÖZKAN, S. T. (2013). Folklorun Yüz Yılında Halk Hekimliği Çalışmalarına Bir Bakış. *Millî Folklor Dergisi*, 2013, C. 25, S. 99, 13-144.
- SOLMAZ, E. (2018). Özbek Halk Kültüründe Doğum ile İlgili Pratikler. *Folklor Akademi Dergisi*, C. 1, S.1, 127-136.
- YALÇIN, E., ve BEKKİ, S. (2025). Anadolu Sahası Halk Hekimliğinde Taşa Bağlı Sağaltma Yöntemleri. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, C. 15, S. 2, 465-477.

Sözlü Kaynaklar

- K.K.1: Raziye Baykal, okuma-yazma yok, ev hanımı, 83, 20 Haziran 2024- Merkez/ Karaköse Köyü
- K.K.2: Fadimana Yurt, ilkokul, ev hanımı, 67, 20 Haziran 2024- Merkez/ Karaköse Köyü
- K.K.3: Ahmet Öz, ilkokul, emekli, 67, 20 Haziran 2024- Merkez/ Bağbaşı Köyü
- K. K.4: Nuriye, Altın, okuma-yazma yok, ev hanımı, 60, 20 Haziran 2024- Halil Efendi Çiftliği
- K.K.5: Döndü, Yılmaz, okuma-yazma yok, ev hanımı, 60, 20 Haziran 2024- Üç Kuyular Köyü
- K.K.6: Naciye Öz, ilkokul, ev hanımı, 70, 20 Haziran 2024-Merkez / Bağbaşı Köyü
- K.K.7: Mehmet Ünal, ilkokul, çiftçi, 70, 20 Haziran 2024- Merkez/ Üç Kuyular Köyü
- K.K.8: Abdullah Özlü, lise, emekli imam, 65, 1 Temmuz 2024-Eşme / Güllübağ Köyü
- K.K.9: Fatma Yılmaz, ilkokul, ev hanımı, 75, 1 Temmuz 2024-Merkez/ Güllübağ Köyü
- K.K.10: İbrahim Başar, ilkokul, çiftçi, 81, 1 Temmuz 2024-Merkez/ Güllübağ Köyü
- K.K..11: Musa Zeybekler, lise, çiftçi, 68, 15 Ekim 2025-Eşme/ Kayalı Köyü